
KISS HENRIETT

GRAMOFON ÉS RÁDIÓ
Adalékok az iskolai zenehallgatás hazai történetéhez¹

Edison a fonográffal ([Múlt-kor](#))

A beszélőgépek, a fonográf és a gramofon feltalálása a 19. század végén, majd a rádióközvetítés megindulása a 20. század elején alapjaiban változtatta meg az addigi zenehallgatási szokásokat. Az új technikai vívmányok idővel megtalálták útjukat az oktatás világába is – e téren az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia járt az élen, de néhány évvel később már Magyarországon is az iskolai énektanítás szerves részévé vált a gramofon- és rádióhallgatás. Dolgozatomban az Énekszó című, 1933–1950 között megjelent ének- és zenepedagógiai folyóirat vonatkozó cikkeinek elemzésével mutatom be, melyek voltak az adott időszakban a gépi zenehallgatás főbb pillérei a magyar iskolákban.

Bevezetés

Az első beszélőgépet, a fonográfot Thomas Alva Edison találta fel 1877-ben, tíz évvel később, 1887-ben Emile Berliner jelentkezett a gramofonnal (Sachs, 1935) – s rövid időn belül az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezeket a gépeket a tanításban is jól lehet alkalmazni. (Nagy J., 1933)

---

¹ A tanulmány első alkalommal az Iskolakultúra című folyóirat 2015/12. számában jelent meg.

A következő nagy technikai vívmány a rádió volt: az első adásokat 1922-ben közvetítette a BBC, 1923-ban az Amerikai Egyesült Államok, 1924-ben Németország követte az angol példát, majd 1925-ben a Magyar Telefontársaság és Rádió Rt. Budapesten is megkezdte a műsorsugárzást. (Liebermann, 1935)

1925-ben volt az első magyarországi rádióadás /Fotó: Fortepan/, amely Budapesten, a Telefontársaság épületében kezdte meg működését ([Blikk](#))

Az újdonságok hamar megjelentek az iskolákban, így az énekórákon is: az Egyesült Államokban 1911-ben alapították meg a Victor Gramophone Company-t, amely ugyanebben az évben, Frances E. Clark milwaukee-i zene tanárral együttműködve, már osztálytermi használatra is készített hangfelvételeket (Colwell, 1980) – míg a BBC oktatási részlege 1924-től hetente közvetített iskoláknak szóló zeneórákat, Walford Davies irányításával. (Rainbow, 1980)

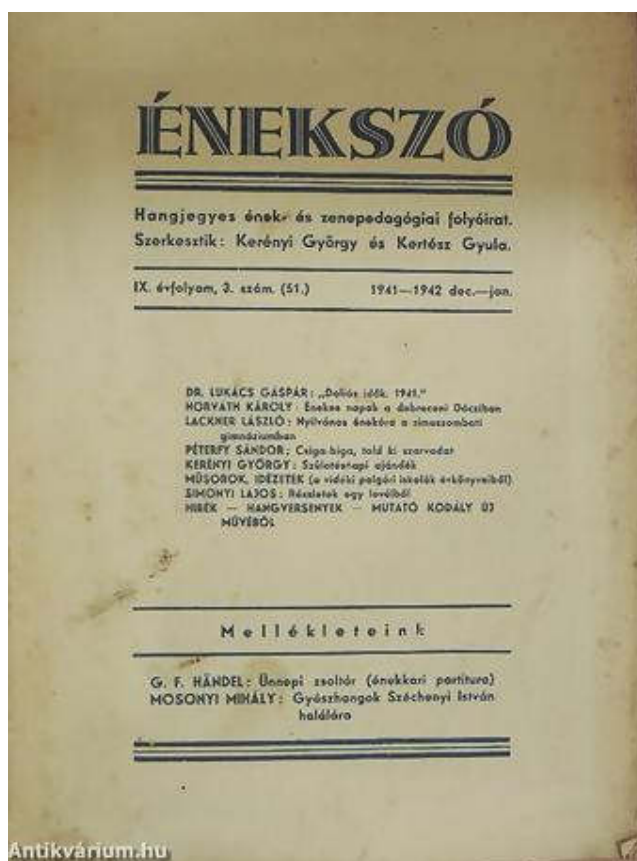

His Master's Voice logója ([Wikipedia](#))

Magyarországon szintén hamar elterjedt a gramofon és a rádió használata az iskolákban, amint ezt a *Pedagógiai Lexikon* szócikke igazolja: „Az iskolai énektanítás keretében helyet foglalnak még az olvasmányok, a grammofon, a rádió s a bemutató előadások.” (Sztankó, 1933, 476. o.).

A „beszélőgépek” használatának módjáról elsősorban az 1933–1950 között megjelenő ének- és zenepedagógiai folyóiratból, az *Énekszóból* nyerhetünk képet. Az énekpedagógusok lapja Kerényi György és Kertész Gyula főszerkesztésével 1933. október 1-től 1950-ig évente hatszor jelent meg, s a szakcikkek mellett kottamellékletet is közölt, iskolai kórusok számára. Bár ezt a

folyóiratot leginkább Kodály Zoltán új magyar zenepedagógiájának és az Éneklő Ifjúság mozgalomnak a kibontakozása okán szokták idézni, érdemes arra is felfigyelnünk, hogy hasábjain az iskolákban folyó gépi zenehallgatás témája is rendszeresen helyet kapott. A vonatkozó írások elemzésével arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a gépzene a 20. század második harmadában már intenzíven jelen volt a honi énekórákon.

Énekszó 1941. december-1942. január ([Antikvrium](http://Antikvarium.hu))

Az *Énekszó*ban 1933 és 1950 között 40 olyan írás jelent meg, amely egészben vagy részben az iskolákban folyó gépi zenehallgatásról szólt.

A cikkek átolvasása után a következő elemzési szempontok kristályosodtak ki: általános jellegű (az írások megjelenésének éve, szerzők, témák, iskolatípusok és iskolák), technikai és anyagi kérdésekre vonatkozó (technikai eszközök, az iskolák technikai felszereltsége, az eszközök beszerzésének anyagi

nehézségei) és kifejezetten a zenei problémákra koncentráló (zenehallgatási alkalmak, zeneművek, a tanórai zenehallgatás módszertani kérdései) elemzési szempontok. Az elemzést egy külföldi kitekintés zárja. E témák mélyebb kifejtése fogja megmutatni, hogyan gondolkodtak az adott korszakban a szakemberek az iskolai énekórákon folyó gépi zenehallgatásról.

A megjelenés évei

Az írások megoszlása a megjelenés éveit tekintve nem egyenletes. Eleinte csak évi egy-két cikk jelent meg a gépi zenehallgatásról (1933/34: egy írás, 1934/35: egy, 1935/36: kettő), míg a „csúcspontot” az 1936/37-es tanévtől az 1940/41-es tanévig terjedő időszak jelentette, amikor (az 1937/38-as tanév négy írása kivételével) évente öt is foglalkozott a témakörrel. A termékeny időszakot viszont „elnémulás” követte: az 1941/42-es és 1944/45-ös tanévek közötti csendet csak az 1943/44-es tanévben megjelent négy írás törte meg. Az 1945/46-os tanévvel kezdődően ugyan évente csökkenő számban, de ismét előkerült ez a téma az *Énekszóban* (1945/46: öt írás, 1946/47: kettő, 1947/48: egy, 1948/49: egy – az 1949/50-es tanévben már egy sem).

Szerzők

A folyóiratban az iskolai gépi zenehallgatásról szóló írásokat húsz magyar és egy külföldi szerző jegyezte. A hazaiak közül néhány cikkíró neve általánosan ismert, de, főként a *BrockhausRiemann Zenei Lexikon* (Dahlhaus és Eggebrecht, 1983–1985) segítségével, továbbiakra is sikerült rátalálnom. Deák-Bárdos György, Kelemenné Péterffy Ida, Kerényi György, Perényi László, Peschkó/Peskó Zoltán, Raics István, Rajeczky Benjamin, Rossa Ernő, Sztojanovits Adrienne és Veress Sándor életútját áttekintve összegességében elmondható, hogy a 20. század első évtizedében születtek, majd Budapesten, a

Zeneművészeti Főiskolán tanultak. Sokan közülük Kodály Zoltán tanítványai voltak, legtöbben a tanári pályát választották és hosszú éveken, évtizedeken át tanítottak éneket.

Tíz magyar szerző nevét viszont hiába kerestem a zenei, a pedagógiai és az életrajzi lexikonokban. Bartók Ilonka, Ferenczy Csaba, Günther Magda, Horváth Károly, Nagy József, dr. Pasztor Márton, Steif Antal és Szücs Gergely neve a folyóirat hasábjain őrződött meg az utókornak (Cz. A. és L. Gy.-né monogramját sem sikerült megfejteni).

Az *Énekszóban* egy külföldi szerző, Aaron Copland amerikai zeneszerző tanulmányával is találkozunk.

Témák

Az írások témáit tekintve sokszínű az elénk táruló kép. Kiemelést érdemelnek a gramofonról (Steif, 1939; Kelemenné, 1939) és a rádióról (Kelemenné, 1940) szóló nagyobb lélegzetű, önálló írások, melyekben a szerzők részletesen bemutatják az új eszközöket és az énektanításban való alkalmazásuk lehetőségeit. Sok olyan írással is találkozunk, amelyek más gondolatokkal és problémákkal együtt érintik a zenehallgatás kérdését, többen saját énekórájuk, illetve zenei önképzőköri tapasztalatait osztották meg az olvasókkal. (Günther, 1935; Nagy, 1936; Kelemenné, 1938; Perényi, 1945; Peskó, 1945) A Magyarországi Énekköztudósok Országos Egyesülete is aktívan jelen volt a folyóirat hasábjain: az énekköztudósokhoz intézett kérdőívvel és a beérkezett válaszok elemzéseivel olyan adatokhoz jutunk hozzá, amelyek pontos képet adnak a kor énekköztudósainak, azon belül is a tanórai zenehallgatásnak a helyzetéről. (ismeretlen szerző, 1939a; ismeretlen szerző, 1939b; ismeretlen szerző, 1939c) A tantervvel kapcsolatos kérdések több esetben szintén érintik a zenehallgatás problémáját. (Peschkó, 1937; Szücs, 1938; Kelemenné, 1940-1941; ismeretlen szerző, 1943-1944; Rajeczky, 1945; Ferenczy, 1946) A

vidéken és a fővárosban látogatott énekórák többek között a tanórai zenehallgatásról, vagy éppen annak hiányáról adnak helyzetjelentést. (Kerényi, 1943; Kerényi, 1944; Kelemenné, 1948) A kor egyik meghatározó énekpedagógiai vezérkönyvére, Kerényi György és Rajeczky Benjamin munkájára is felhívta a folyóirat a kartársak figyelmét (Horváth, 1941) – a módszertani útmutató, a kor szellemének megfelelően, már magába foglalta a gramofon és a rádió tanórai használatát. A felszabadulás utáni szakszervezeti híradás a rádióiskola új műsorára hívta fel a figyelmet. (Kelemenné, 1945)

Iskolatípusok és iskolák

A folyóirat megjelenésének meghatározó évei alatt, az úgynevezett Horthy-korszakban, három alapvető iskolatípus létezett: a népiskola, a polgári iskola és a középiskola. (Romsics, 2002) Az elemzett írásokban mindhárom iskolatípussal találkozunk: a legtöbbször (43 százalék) a középiskola került szóba, majd a polgári iskola (30 százalék) következett a sorban. A szerzők egy része (13 százalék) közelebbről nem határozta meg, melyik iskolatípus énekpedagógusait kívánta megszólítani, így azt feltételezhetjük, hogy általában minden énektanítást folytató iskola énekpedagógusainak a figyelmére számított. A népiskolával már kisebb arányban (7 százalék) foglalkoztak a szerzők.

A II. világháború befejeződése után átalakult az iskolarendszer, ekkor jött létre az általános iskola, amely témánk szempontjából ugyan csak egyszer (3,5 százalék), de megjelent a folyóirat hasábjain. Egy írás (3,5 százalék) esetében az iskolák világán kívüli zenehallgatás elgondolásai körvonalazódnak.

Néhány alkalommal az is kiderül, hogy pontosan melyik iskolában szerzett tapasztalataikat osztották meg a szerzők szaktársaikkal. Így Günther (1935) az Erzsébet nőiskola, Rossa (1937) a Kertész utcai fiúiskola, Kelemenné (1940) a XIV. kerületi Egressy úti polgári leányiskola, míg Kerényi (1943) a Marczibányi

téri, a Batthyány utcai és a Lovag utcai községi polgári leányiskolák gyakorlatáról számolt be.

Technikai eszközök

His Master's Voice - Modell 99 - Gyönyörű gramofon az 1940-es évekből

A gramofon és a rádió, mint segédeszközök, a vizsgált időszakban az énekoktatás szerves részévé váltak. „... Ami a térkép szerepe a földrajzban, az hatványozott mértékben a gramofoné az énektanításban.” (Nagy, 1936, 340. o.) A rádió pedig „... kiválóan alkalmas lenne arra, hogy a mai fiatalság zenei nevelésén keresztül tegye egységesebbé a jövő magyar társadalom zenei

felfogását.” (Kelemenné, 1940, 723.o.) A két eszköz legtöbbször (53 százalék) együtt került említésre, ami azt mutatja, hogy a gramofont és a rádiót a gyakorlatban egyidejűleg, párhuzamosan használták a tanítás során. Találkozunk ugyanakkor olyan esetekkel is, amikor csak a gramofonról (23 százalék), vagy csak a rádióról (20 százalék) esett szó, ilyenkor általában az adott eszközzel kapcsolatos speciális kérdések kerültek tárgyalásra.

Mire használták ezeket az adott korban modernnek számító technikai eszközöket az iskolai énekórákon? Zenei bemutatásokra, szemléltetésre, a zenetörténet illusztrálására. A korabeli szóhasználat ugyan különböző, de ugyanazt értették mindegyik megfogalmazás alatt: a zeneművek ismertetése során az ismertetett művet ezeknek az eszközöknek a segítségével hallgatták meg az énekórákon. Különösen a középiskolai énekórákon volt nagy szerepe a gépi zenehallgatásnak, hiszen az ebben az iskolatípusban folyó énektanítás fontos részét jelentette a zenetörténettel való megismerkedés is.

Az iskolák technikai felszereltsége

Az iskolák technikai felszereltségéről nem sok információt kapunk.

Azokból az írásokból, amelyek tanórai zenehallgatásról tudósítottak, kiderülhetett, hogy az adott iskola rendelkezett gramofonnal és/vagy rádióval, azonban ez nem volt általánosan jellemző.

1939-ben készült kérdőíves vizsgálat e témakörben: nagy reményekkel küldte szét felhívását az ország valamennyi iskolájának a Magyarországi Énekközpontok

Régi Vintage Rádió 1940-es években — Stock Fotó #57808963 ([Depositphotos](#))

Országos Egyesülete. (ismeretlen szerző, 1939a) Az énektanárokhöz intézett, minden szakmai kérdésre kiterjedő kérdőív első részében az énektanítás segédeszközeire is rákérdeztek: „Milyen ének-és zeneoktatási eszközök állnak az iskola rendelkezésére? ... Van-e rádiója? Hanglemeztára? ...” (604. o.) A polgári iskolák válaszainak értékelésekor, sajnos, az erre a kérdésre érkező válaszokat nem tárták a nyilvánosság elé. (ismeretlen szerző, 1939b) A gimnáziumokból érkező válaszokból ugyanakkor már körvonalazódik egy „miniatűr kép”. (ismeretlen szerző, 1939c) „Van-e rádiója? Erre a kérdésre az iskolák egy harmada nem válaszol. Úgy látszik, 31 gimnázium közül csak 6-nak

van rádiója. Gramofon szintén 6 helyen van. ... Vidéken .... még rádió s gramofon sincs, lehetetlen bemutatni a zenei alkotásokat. ...” (657.o.)

1945-ben új tanterv készült a gimnáziumok számára. Elkészültéig Rajeczky (1945) állított össze ideiglenes tantervvázlatot, amelyben azonban felhívta a figyelmet az iskolák eltérő helyi lehetőségeire. Ennek értelmében az egyes iskolák hanglemezkészlete is különbségeket mutat, amit figyelembe kell venni a helyi tantervek elkészítésekor. Az új tanterv életbe lépése után egy évvel Ferenczy (1946) még mindig a nincstelenségre, a tanszerek, taneszközök hiányára panaszkodott, ami egyaránt komoly problémát jelentett a tanításban és a tanulásban. Némileg egybecseng ezzel az a Nyíregyházáról érkezett hír, miszerint a gimnáziumok valamennyi felszerelése, köztük a hanglemezek is elpusztultak. Ez a 2. világháború után nem számított egyedi esetnek... (ismeretlen szerző, 1946)

Az eszközök beszerzésének anyagi nehézségei

Az énektanításban használt új technikai eszközök beszerzése komoly anyagi teherként jelentett az iskoláknak.

Rossa (1937) írásából megtudjuk, hogy a Kertész utcai fiúiskola növendékei egy tanéven át gyűjtötték a narancshéjat, amit egy vegyészeti gyárnak adtak át. A befolyt összegből tudott az iskola egy gramofonlemez közvetítésére is alkalmas rádiókészüléket vásárolni. A stúdió, valamint a tantermekbe felszerelt hangszórók után a szakszerű lemezgyűjtemény összeállítása további súlyos kiadásokat okoz majd az iskolának.

A Magyarországi Énekköztanársági Országos Egyesületének az előbbieken már idézett kérdőívén az anyagiakra is kíváncsiak voltak: „Ének-és zeneszertárra mennyit költöttek?” (ismeretlen szerző, 1939a, 634. o.) Sajnos, sem a polgári iskolákból, sem pedig a gimnáziumokból erre a kérdésre érkező válaszokat nem

hozták nyilvánosságra a kérdőívre beérkezett válaszok elemzésekor. (ismeretlen szerző, 1939b, ismeretlen szerző, 1939c)

Az iskolarádió hasznossága mellett többek között gazdasági érveket is fel lehetett sorakoztatni, hiszen egy rádió mintaóráiból több ezer gyermek tanulhatott volna, valamint a Stúdió egyetlen hanglemeztára több ezer iskola zenei bemutatásának a kérdése oldhatta volna meg. Az iskolákra így is nagy terhet rótt a rádiókészülék beszerzése, a vezetékek felszerelése a tantermekbe és a havi 2.40 pengő előfizetési díj. Mindezek ismeretében javasolta a szerző az olcsó és megfelelő Budapestvevő készülékek gyártását az iskoláknak, valamint az iskolák számára az előfizetési díjak lecsökkentését. (Kelemenné, 1940)

Kerényi György és Rajeczky Benjamin új vezérkönyvének ismertetésében fogalmazta meg – valószínűleg sokak – kívánságaként a recenzens: „Bizony jó lenne ezt a programot betartani, ha ... a kottatár, a hanglemeztár fejlesztésére az anyagi feltételek mindenütt meglennének. ...” (Horváth, 1941, 808. o.)

Zenehallgatási alkalmak

Az énektanítás szempontjából nézve az iskolákban a gramofon- és rádióhallgatásra természetesen leginkább az énekórák adtak alkalmat – az írásokból az derül ki, hogy azonos arányban használták mindkét technikai eszközt. Az énekórák mellett két esetben az iskolában működő zenei önképzőkörben is folyt gépi zenehallgatás, (Günther, 1935; Kelemenné, 1938) melyre további alkalmakat jelentettek, immár az iskola falain kívül, a hangverseny-és operalátogatások. (Kelemenné, 1938)

A Magyarországi Énekközpontok Országos Egyesületének többször hivatkozott felhívását itt is érdemes idézni. (ismeretlen szerző, 1939a) A „Minő zenehallgatási alkalmakhoz juttatja az ifjúságot az iskola? (Közös rádió-és hanglemez-hallgatás, hangversenyek, ifjúsági előadások látogatása.)” (633.o.) kérdésre a polgári iskolákból érkező válaszokat, sajnos, itt sem vették bele a

közzétett elemzésbe. (ismeretlen szerző, 1939b) Az énektanárok ilyen irányú igényei azonban a kérdőív második részében feltett kérdésre adott válaszoknál („Mivel lehetne az iskolai énekműveltséget előmozdítani?” (654. o.)) magukért beszélnek: voltak, akik gramofonhallgatást kívántak az iskolába; többen a délelőtti órákra tervezett rádió-oktatásért emelték fel a szavukat; mások a magyarázattal ellátott zenedélutánokat tartották volna fontosnak; sokak pedig az ifjúsági hangversenyek rendszeresítését jelölték meg célként. A leány-és a fiúiskolák tanárainak válaszai teljesen egybecsengtek. A gimnáziumokból panasz is érkezett. Problémának tartották, hogy vidéken sok helyen nincs hangversenyélet, aminek az iskolai zenekarok nagy hiányát érzik. (ismeretlen szerző, 1939c)

Zeneművek

A gramofon és a rádió segítségével meghallgatott zeneműveket számba véve olykor konkrét műcímekekkel, máskor csak tárgykörök megnevezésével találkozunk.

Magyarország 1936-ban ünnepelte Liszt Ferenc 125. születési évfordulóját. A jubileum eseményeiből az iskoláknak is ki kellett venni a részüket: a tanulók feladata többek között hanglemezek és rádió-közvetítések segítségével a zeneszerző műveinek a megismerése volt. Konkrét műcímekeket a továbbiakban nem említett az írás szerzője. (Pasztol, 1935)

Bacher Jolán „Zenehallgatástan (hangszer nélküli zenetanítás) metodikája” címmel tartott szemináriumokat pedagógusok számára. Egyik hallgatója az elhangzottakra reflektálva a következő sorrendet betartva képzelte el a zenehallgatás megtanítását: kezdésnek a legegyszerűbb szöveges népdalokat szánta, ezeket a műdalok, majd a könnyű hangszeres zene kövesse, így végül eljuthatunk a kontrapunktikus művekig. (L.Gy.-né lejegyző, 1937)

A vizsgált korszakban az énekórákon hallgatott zeneművekkel kapcsolatban a legtöbb információhoz Kelemenné (1939) írásából jutunk, ő a gramofon-hallgatásos óráinak tapasztalatait osztotta meg az olvasókkal. 16 mű címével találkozunk nála, amelyeket elemezve az alábbiak derülnek ki

Az óráin a gépzene hallgatása során a repertoár a barokktól a romantika korszakáig terjedt. A legtöbbször (62,5 százalék) romantikus, kevesebbszer klasszikus (25 százalék), míg legkevesebbszer barokk (12,5 százalék) művet hallgattak. A tananyagot az egyes zenetörténeti korszakok legnagyobb zeneszerzőinek a művei jelentették. A megismert zeneművek jelentős részben (50 százalék) műdalok voltak (ennek oka az énekes és a zenehallgatási anyag közötti kapcsolatot erősítése volt). A hangszeres műfajok között megjelent a szerenád, a szimfónia, a szimfonikus költemény és a versenymű, az énekes műfajok közül a korál és az oratórium fordult még elő. A német nyelvterület erős dominanciáját figyelhetjük meg: öt német (50 százalék) és három osztrák (30 százalék) zeneszerző mellett csak egy-egy lengyel és magyar komponista (10-10 százalék) kapott helyet a gramofon-hallgatások során.

A rádióiskola műsortervével kapcsolatban ismét csak a tárgykörre tett javaslatot a szerző. Magyar népdal, népi hangszereink és hangszeres népzeneink, nemzetiségeink és szomszédaink népzeneje, műzenénk története, zenei formák – stílusok – esztétikai ismeretek, hangszerek bemutatása és végül a nyugati mesterek legkiválóbb alkotásai szerepeljenek az iskolarádió műsorában. (Kelemenné, 1940)

Szintén Kelemenné (1940–1941) szerint az iskolai zenei nevelés sikeresebbé tétele érdekében többek között hanglemezsorozatokra lenne szükség: a magyar zenetörténetet, a magyar népi hangszeres zenét és a különböző hangszerek hangját bemutató sorozatokat nagy tanulmányi haszonnal forgathatnák az iskolákban.

Peskó (1945) megemlíti, hogy Beethoven Patetikus szonátája egy VI. osztályos gimnáziumi énekórán került bemutatásra.

A tanórai zenehallgatás módszertani kérdései

A tanórai gépi zenehallgatás módszertana is kezdett kialakulni a vizsgált években, évtizedekben.

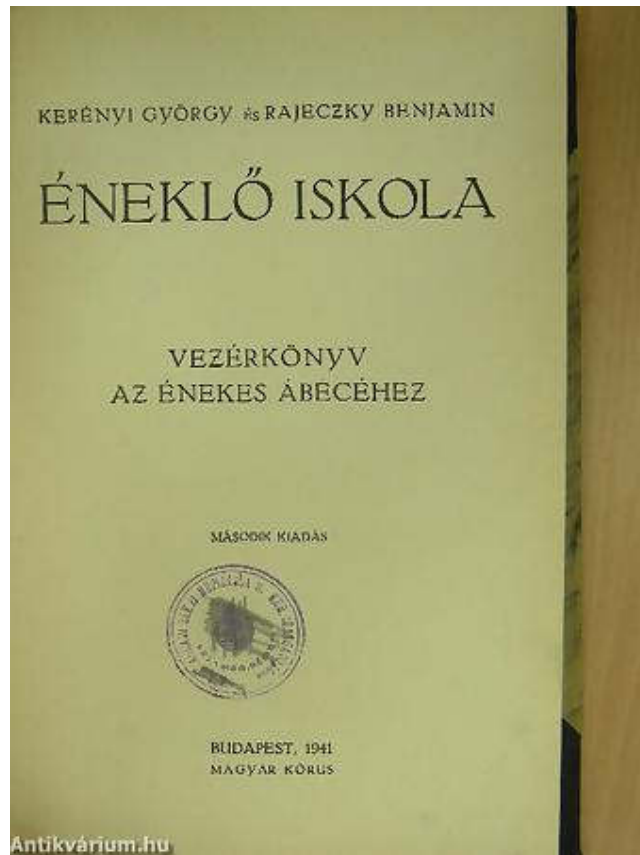
Günther (1935) két fontos, e téren szerzett tapasztalatról is ír: egyfelől, hogy az énekórák zenetörténeti anyagának zenei illusztrációi sok időt vesznek igénybe, másfelől, hogy a gépzene hallgatásakor növendékeinek figyelme passzívvá vált.

Bacher Jolán zenehallgatástan szemináriumának egyik hallgatója szerint a zenehallgatás megtanításának új módszere az ún. zenei beszéd- és értelemgyakorlat, ahol a tanulók a bemutatott művet először meghallgatják, utána pedig megbeszélik. Így tudnak megismerkedni az olyan zenei alapfogalmakkal, mint skálarendszer, formák, hangközök, funkció. (L. Gy.-né lejegyző, 1937)

Akadott olyan szerző, aki a daltanítás során használta a gramofont, így Steif (1939) három alkalommal illesztette be a gépzenét a daltanítás menetébe: a dal bemutatásakor, a nehezebb részek begyakorlásakor, illetve a daltanulás végén.

A gépzene hallgatásának módszertanáról ismét Kelemennétől (1939) tudjuk meg a legtöbbet. A gramofon-bemutató énekórákon, rögtön az első órán megbeszélték a komoly művészi zene hallgatásának illemtanát, majd, az óra végén, a tanárnő magát a készüléket is bemutatta. A gramofont használó énekórákon általában olyan zeneszerzők műveit igyekezett bemutatni, akiktől már tanultak dalt vagy kórusművet, mivel, véleménye szerint, a legszorosabb a tanult dalokkal való kapcsolat. A zenehallgatás megkezdése előtt fontos az érdeklődés felkeltése, a tanulók képzeletére való hatás, ezért a tanár a témákat előre bemutatta zongorán. A zenehallgatáshoz megfigyelési szempontokat is adott a növendékeknek, amelyek vonatkozhattak például a formára, az előadói apparátusra, vagy éppen a tételrendre. Nem szívesen beszélt a zenehallgatás során, de amikor valamilyen változás történt a zenében, akkor közbeszólt, illetve

belekérdezett a műbe. A zenemű meghallgatása után fontos volt a tanulók tetszésnyilvánításának meghallgatása, valamint az órarész végén a hallottak összefoglalása. Bacher Jolán „Zenehallgatástan (hangszer nélküli zenetanítás) metodikája”

([Antikvrium](#))

A rádióiskola más módszertant és felkészülést igényelt. Rajeczky Benjamin a középiskolai énektanítás problémájára átmenetileg javasolt rádióiskolát így képzelte el: osztályonként 20–30 perces rádióórák, majd az énekóra további részében minden iskolában, minden osztályban a hallottak külön megbeszélése. Felvetette annak szükségességét is, hogy a zenehallgatási anyag feldolgozását egy e célra kiadandó kézikönyv segítse kérdésekkel és magyarázatokkal. (ismeretlen szerző, 1943)

A középiskolai énekórákon folyó zenei bemutatás módszertanáról Perényi (1945) értekezett. Általánosságban arra hívta fel a figyelmet, hogy a zenetörténet anyag tanításakor nem szabad csak a legtehetségesebb növendékekkel foglalkozni, hanem inkább az átlagos szellemi képességgel bíró növendékek felé kell fordulni, mivel az első impressziókat mindenkitől meg kell kívánni. Az óra didaktikai mozzanatait a következőképpen látta: elsőként rövid bevezetés és előkészítés, az érdeklődés felkeltése; majd élményszerű zenei bemutatás; ezután a bemutatott mű analizálása; végül a tapasztalatok összegzése. Ezt követően rendszerint sor került még az előző óra anyagának számonkérésére is.

Külföldi kitekintés

Az *Énekszó* fontosnak tartotta, hogy az olvasókat a belföldi tudósítások mellett a lehetőségekhez képest a zenepedagógia külföldi helyzetéről is tájékoztathassa. Így jelent meg a folyóiratban a külföldi iskolai gépi zenehallgatás témakörében tíz írás, ami az elemzésbe bevont összes írásnak a negyedét (25 százalék) jelenti. A külföldi beszámolók alapvetően Európából érkeztek (90 százalék), mindösszesen egy írás (10 százalék) származott a tengerentúltól, az USA-ból. A német és az angol nyelvterület azonos arányban (30-30 százalék) került

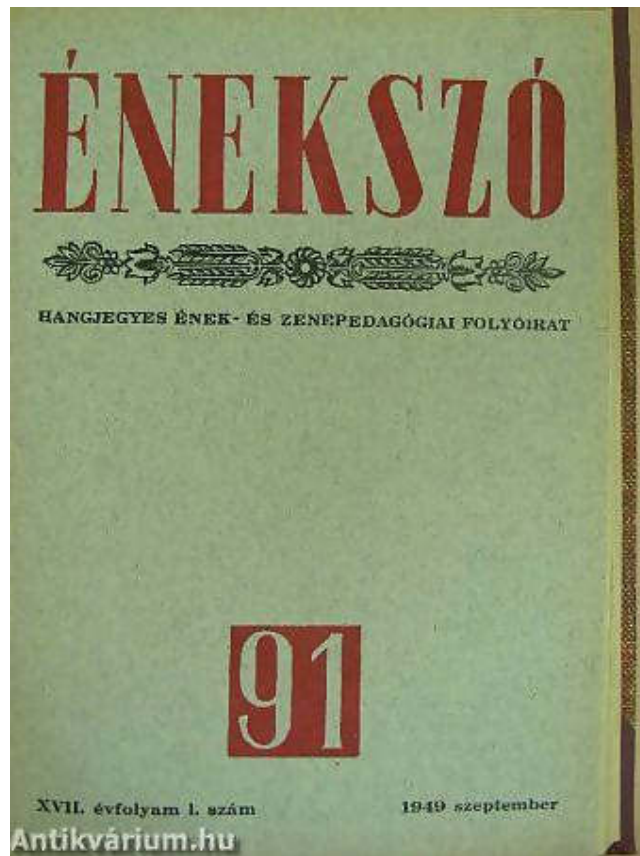

bemutatásra, ezen kívül két cseh (20 százalék), illetve egy-egy norvég és francia (10–10 százalék) anyaggal találkozunk. Legtöbbször (40 százalék) nemzetközi zenepedagógiai kongresszusokon, konferenciákon, illetve kurzuson vettek részt a magyar kiküldöttek, de külföldi iskolarádiók példáiról (20 százalék) és tanulmányutakról (20 százalék) is beszámoltak a tudósítók. Egy-egy esetben (10-10 százalék) külföldi folyóiratban tallóztak, valamint külföldi szerző tanulmányát fordították magyarra. Magyar résztvevőként járt szakmai tanácskozásokon Párizsban és Prágában Sztojanovits Adrienne (B. Sztojanovits, 1937; Böhm Gyuláné, 1943), tanulmányúton Londonban Veress Sándor (1940) és Bécsben Cz. A. (1940–1941), a bergeni rádióban sikerrel szerepelt Bartók Ilonka (1937). Külföldi anyagokat fordított magyarra L.Gy.-né (1935) és Raics István (1940-1941, 1946). A magyar és a svájci résztvevők beszámolóin alapján foglalta össze az első prágai nemzetközi zenepedagógiai kongresszus tapasztalatait R. B., vagyis Rajeczky Benjamin (1936). A külföldről érkező tudósítások, beszámolók és hírek mind azt támasztják alá, hogy a vizsgált időszakban a zenei nevelésben a gramofon és a rádió szerte a világon az énektanítás alapvető eszközeinek számított.

Összegzés

A 19. század végén, 20. század elején megjelenő új technikai vívmányok, mind külföldön, mind belföldön gyorsan az iskolai énektanítás részeivé váltak, s általuk az énekórákon, az élőzene korábbi kizárólagossága mellett, megjelent a gépi zenehallgatás is.

Magyarországon az *Énekszó* című ének- és zenepedagógiai folyóirat vonatkozó írásainak a segítségével képet kaphattunk a gramofon és a rádió énekórai használatáról az 1933 és 1950 közötti időszakban.

[\(Antikvrium\)](#)

A folyóiratban megjelent 40 írás sokféle oldalról járta körül e témát: az énekórák, a zenei önképzőkörök és a tantervek voltak a legjellemzőbb hívószavak. A Magyar Énekotatók Országos Egyesületének az ország valamennyi énektanárához intézett felhívása a maga nemében nagyszerű kezdeményezés volt, ám sajnos a legtöbb esetben azok a válaszok maradtak ki a folyóiratban megjelent elemzésekből, amelyek a gépi zenehallgatásra vonatkoztak volna.

Az énekórai gépi zenehallgatás szempontjából minden olyan iskolatípus figyelmet érdemel, amelyben az adott korban énekotatás folyt, de külön vizsgálat tárgyát képezheti a középiskola, amelyben a zenetörténet tanítása, a zeneművek illusztrálása révén sűrűn használták az új technikai eszközöket.

A gramofont és a rádiót párhuzamosan használták az énektanításban, mivel ezek segédeszköznek számítottak a zeneművek ismertetésében.

Kevés információhoz jutottunk az iskolák technikai felszereltségét illetően. A Magyar Énekoktatók Országos Egyesületének kérdőívére a 31 gimnáziumból érkezett válaszból azt láthattuk, hogy a válaszadó iskolák körülbelül 20 százaléka rendelkezett gramofonnal és rádióval. Ugyanakkor a 2. világháború pusztításainak az iskolai felszerelések is áldozatául estek.

Bár pontos adatokat a technikai eszközök beszerzésének anyagi vonatkozásairól sem tudtunk meg a folyóiratból, az írások arra utalnak, hogy a gramofon és a rádió beszerzése komoly anyagi terhet rótt az iskolákra. Valószínűleg ez is oka lehetett annak, hogy sok iskolának nem volt még ilyen berendezése.

A gépi zenehallgatásra legtöbbször az énekóra adott alkalmat, de a zenei önképzőkörökben is használták ezeket az eszközöket. Amint az a Magyar Énekoktatók Országos Egyesületének kérdőívéből kiderült, komoly igény volt az énektanárok részéről a gramofon- és rádióhallgatásra.

Milyen zeneműveket hallgattak ezekben az években, évtizedekben a tanulók? Konkrét műcímekkel csak egy írásban találkoztunk, amely a barokk-klasszikus-romantikus repertoár, azon belül is a dalirodalom preferálását mutatta. A tárgyköröket felsoroló írások ugyanakkor elsősorban a magyar népdalokat, a magyar hangszeres népzene, a magyar zenetörténetet és az egyes hangszerek hangját bemutató hanglemezsorozatok, illetve rádióműsorok tanulmányi hasznát emelték ki.

A tanórai gépi zenehallgatás módszertana ekkorra már kialakult. A zenehallgatás időigényessége, a figyelem passzívvá válásának a veszélyére való odafigyelés, az énekes és a zenehallgatási anyag összekapcsolása, a meghallgatandó zenemű témáinak előzetes bemutatása, a hangulatkeltés, megfigyelési szempontok adása, tetszésnyilvánítás és a hallottak megbeszélése, valamint az összefoglalás a gépi zenehallgatás módszertanának olyan alapvető kérdései, amelyek napjainkban is érvényesek.

Az *Énekszó* törekedett arra, hogy külföldi ének- és zenepedagógiai példákat is bemutasson az olvasóinak. Ezek a tudósítások egyrészt azt erősíthették meg a magyar szakemberekben, hogy a gépi zenehallgatás külföldön is az énektanítás szerves részévé vált, ugyanakkor elméleti és gyakorlati vonatkozásban is útmutatót jelenthettek.

Összességében elmondhatjuk, hogy az *Énekszó* az iskolai énekórákon folyó gépi zenehallgatást tekintve is sok adattal szolgál a hazai ének- és zenepedagógia e fontos részterületének a fejlődéstörténetéhez. A vonatkozó írások elemzése további kutatások szükségességét veti fel: fontos lenne megtudni, hogy pontosan mikor indult el a gépi zenehallgatás a magyar iskolákban és külön vizsgálat tárgya lehetne az egyes iskolatípusokban folyó énektanítás, valamint annak részeként a gépi zenehallgatás is. Szükség lenne továbbá annak felmérésére, hogy milyen volt az adott korban a hazai iskolák technikai felszereltsége.

Irodalomjegyzék

- Bartók Ilonka (1937): Beszámoló. *Énekszó*, **5.** 2. (26.) sz. 501.
- B. Sztojanovits Adrienne (1937): Párizsi beszámoló. *Énekszó*, **4.** 7. (25.) sz. 469-470.
- Böhm Gyuláné Sztojanovits Adrienne (1943): A rádió a zenei művelődés szolgálatában. *Énekszó*, **11.** 2. (62.) sz. 30-31.
- Colwell, R. (1980): Education in Music. §VIa1: From 1800. 2. United States of America. In: Stanley Sadie (1980, szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (Volume Six). Macmillan Publishers Limited, London-New York-Hong Kong. 27-35.
- Copland, Aaron (1946): A hanglemez szerepe a zeneoktatásban. *Énekszó*, **72.** sz. 39-41.
- Cz. A. (1940): Énektanítás hanglemezzel. *Énekszó*, **8.** 3. (45.) sz. 794-795.

Dahlhaus, C. és Eggebrecht, H. H. (1983-1985, szerk.): *Brockhaus Riemann Zenei lexikon*. (3 kötet). A magyar kiadás szerkesztője Boronkay Antal. Zeneműkiadó, Budapest.

Ferenczy Csaba (1946): Új tanterv az V-VIII. gimnáziumban. *Énekszó*, **14.** 74. sz. 11-13.

Günther Magda (1935): Iskolai zenedélután. *Énekszó*, **2.** 4-5. (10-11.) sz. 166-168.

Horváth Károly (1941): Éneklő Iskola. Kerényi György-Rajeczky Benjamin: Éneklő Iskola. Vezérkönyv az Énekes Ábécéhez. Magyar Kórus, Budapest, 1940. *Énekszó*, **8.** 4. (46.) sz. 807-808.

Ismeretlen szerző (1939a): Felhívás az iskolai énektanárokhöz! *Énekszó*, **6.** 6. (36.) sz. 633-634.

Ismeretlen szerző (1939b): Polgári iskoláink jelentései. *Énekszó*, **7.** 1. sz. 653-655.

Ismeretlen szerző (1939c): Gimnáziumaink jelentései. *Énekszó*, **7.** 1. sz. 655-657.

Ismeretlen szerző (1943-1944): Felirat, gyűlések, javaslatok. Új élet az Énekoktatók Egyesületében. *Énekszó*, **11.** 3. (63.) sz. 43-45.

Ismeretlen szerző (1946): Nyíregyházi hírek. *Énekszó*, **14.** 75. sz. 23.

Kelemenné Péterffy Ida (1938): Zenei nevelés a polgári iskola önképzőkörében. *Énekszó*, **6.** 2. (32.) sz. 569-572.

Kelemenné Péterffy Ida (1939): Gramofon az énekórán. *Énekszó*, **6.** 6. (36.) sz. 639-641.

Kelemenné Péterffy Ida (1940): A rádió szerepe az ifjúság zenei nevelésében. *Énekszó*, **7.** 5. (41.) sz. 723-725.

Kelemenné Péterffy Ida (1940-1941): Ami még hiányzik iskoláinkból a sikeres zenei neveléshez! *Énekszó*, **8.** 3. (45.) sz. 784-786.

Kelemenné Péterffy Ida (1945): Az iskolai énektanpedagógiai szakosztály működése a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetében. *Énekszó*, **70.** sz. 12-14.

Kelemenné Péterffy Ida (1948): Énekoktatás a fővárosi általános iskolákban az 1947-48-as tanévben. *Énekszó*, **84.** sz. 1-6.

Kerényi György (1943): Úti képek az énekórák országából. *Énekszó*, **11.** 2. (62.) sz. 25-29.

- Kerényi György (1944): Úti képek az énekórák országából. 2. Tizenkét soproni iskola. *Énekszó*, 11. 4. (64.) sz. 49-53.
- L.Gy.-né (1935): A rádió bevezetése a svájci iskolákba. *Énekszó*, 3. 1. (13.) sz. 218.
- L. Gy.-né (lejegyző, 1937): Egy szemináriumi hallgató jegyzetei. *Énekszó*, 4. 5. (23.) sz. 4.
- Liebermann Pál (1935): Rádiózene. In: Szabolcsi Bence-Tóth Aladár (1935, szerk.): *Zenei lexikon. A zenetörténet és a zenetudomány enciklopédiája*. Második, pótlással bővített kiadás. (2. kötet). Győző Andor kiadása, Budapest.
- Nagy J. Béla (1933): Gramofon. In: Kemény Ferenc (1933, szerk.): *Magyar Pedagógiai Lexikon*. (1. kötet). Révai Irodalmi Intézet kiadása, Budapest.
- Nagy József (1936): A középiskolai énekoktatás főbb problémái. *Énekszó*, 4. 1. (19.) sz. 340.
- Pasztol Márton, dr. (1935): A Liszt jubileum és az iskola. *Énekszó*, 3. 2. (14.) sz. 236-240.
- Perényi László (1945): Újabb célok felé. Zenei bemutatások módszeréről a középiskolában. *Énekszó*, 71. sz. 18-23.
- Peschkó Zoltán (1937): Horváth Károly felolvasása A középiskola énektantervéhez címen. *Énekszó*, 4. 5. (23.) sz. 23-24.
- Peskó Zoltán (1945): Beethoven a gimnáziumban. *Énekszó*, 71. sz. 29-30.
- Raics István (1940-1941): Nevelési problémák az angol zeneéletben. *Énekszó*, 8. 3. (45.) sz. 796.
- Rainbow, B. (1980): Education in Music. §VIa1: From 1800. 1. Great Britain. In: Stanley Sadie (1980, szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (Volume Six). Macmillan Publishers Limited, London--New York-Hong Kong. 22-27.
- R. B. (1936): Első nemzetközi zenepedagógiai kongresszus Prágában. *Énekszó*, 4. 2. (20.) sz. 362-363.
- Rajeczky Benjamin (1945): Ideiglenes óravázlat a gimnáziumok V-VIII. osztályának ének- és zeneismeret-óráihoz. *Énekszó*, 70. sz. 5-6.
- Romsics Ignác (2002): *Magyarország története a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
- Rossa Ernő (1937): Narancshéjből rádió. *Énekszó*, 4. 7. (25.) sz. 472.

Sachs, Curt (1935): Beszélőgépek. In: Szabolcsi Bence-Tóth Aladár (1935, szerk.): *Zenei lexikon. A zenetörténet és a zenetudomány enciklopédiája*. Második, pótlással bővített kiadás. (1. kötet). Győző Andor kiadás, Budapest.

Steif Antal (1939): A gramofon, a hanggép az iskolában. *Énekszó*, **6**. 4. (34.) sz. 609.

Szücs Gergely (1939): A református középiskolák egységes énektanítása. *Énekszó*, **7**. 2. (38.) sz. 677-678.

Sztankó Béla (1933a): Énektanítás. In: Kemény Ferenc (1933, szerk.): *Magyar Pedagógiai Lexikon*. (1. kötet). Révai Irodalmi Intézet kiadása, Budapest.

Veress Sándor (1940): Éneklő ifjúság Angliában. *Énekszó*, **7**. 4. (40.) sz. 697-700.

--

[Kiss Henriett: Az általános iskolai zenehallgatás kezdetei \(1945-1948\)](#) (Parlando 2017/3.)

A szerző abszolvált doktorandusz hallgató (ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola). Az írás első megjelenése illusztrációk nélkül: *Iskolakultúra*, 2015/12.